

بررسی مقایسه‌ای عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان مشروط و ممتاز*

نویسندگان: دکتر محمدرضا تمنائی فر^۱، دکتر محسن نیازی^۱ و دکتر محمد امینی^۱

۱. استادیار دانشگاه کاشان

چکیده

در رویکردهای علمی به نظام‌های آموزشی تأکید شده که فراگیران بایستی مطابق انتظارات جامعه تحول یابند و در فرایند تعلیم و تربیت باید چرخه تولید به گونه‌ای باشد که میزان عدم کارایی و اتلاف انرژی به حداقل برسد. افت تحصیلی به‌عنوان یکی از معضلات نظام‌های آموزشی در کشورهای جهان باعث به هدر رفتن بسیاری از منابع می‌شود این مسأله در مقطع دانشگاه به‌طور محسوس مشاهده می‌شود. هدف این پژوهش بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان با مقایسه دانشجویان مشروط و ممتاز بوده است. به این منظور نمونه‌ای از دانشجویان مشروط (با حداقل سه بار مشروطی متوالی یا چهار بار یا بیش‌تر مشروطی متناوب) شامل ۶۰ دانشجو (۳۹ پسر و ۲۱ دختر) مورد بررسی قرار گرفت. همچنین به‌منظور مقایسه وضعیت تحصیلی این دانشجویان با وضعیت تحصیلی دانشجویان ممتاز، نمونه‌ای از دانشجویان ممتاز (۵۲ دانشجو شامل ۲۵ پسر و ۲۷ دختر) مورد مطالعه قرار گرفت. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش عبارت بودند از: پرسشنامه مشخصات فردی، پرسشنامه عزت‌نفس کوپر اسمیت و آزمون هوشی ریون بزرگسالان. نتایج به‌دست آمده نشان داد که دانشجویان ممتاز در مقایسه با دانشجویان مشروط از بهره هوشی بالاتری برخوردارند، عزت‌نفس آن‌ها قوی‌تر است و از پیشینه تحصیلی (معدل دیپلم) بهتری برخوردارند. همچنین معلوم شد اکثر دانشجویان دچار افت تحصیلی (۸۸/۸ درصد) غیربومی و اکثر دانشجویان ممتاز (۵۳/۸ درصد) بومی هستند. به‌علاوه، این یافته حاصل شد که دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر عملکرد تحصیلی بهتری دارند.

واژه‌های کلیدی: افت تحصیلی، هوش، عزت‌نفس، دانشجو، مشروط، ممتاز

دوماهنامه علمی - پژوهشی
دانشگاه شاهد
سال چهاردهم - دوره جدید
شماره ۲۴
شهریور ۱۳۸۶

مقدمه

در مورد افت تحصیلی تعابیر و تعاریف متفاوتی ارائه شده است که وجه مشترک همه آن‌ها ناتوانی و شکست در انجام و اتمام موفقیت‌آمیز دوره تحصیلات رسمی است [۱].

رویکردهای علمی و تکنیکی اساساً نظام آموزشی را به‌عنوان ماشین یا صنعتی تلقی می‌کنند که در آن

«دانش‌آموزان باید به‌عنوان مواد خام در فراگرد آموزش و پرورش، متناسب با کیفیات و مشخصات مورد انتظار جامعه تغییر و تحول پیدا کنند [۲].
اساساً برخی معتقدند که «اصطلاح افت یا اتلاف در آموزش و پرورش از زبان اقتصاد دانان گرفته شده است [۳].»

* این مقاله حاصل طرح تحقیقاتی است که در معاونت پژوهشی دانشگاه کاشان به تصویب رسیده است.

در زیر برخی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها و عوامل فردی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱-۱- هدف

اگر هدف را نتیجه مطلوبی بدانیم که رفتار افراد در جهت آن هدایت می‌شود می‌توانیم بگوییم که داشتن اهداف روشن و عینی باعث می‌گردد که فراگیر برای رسیدن بدان برنامه‌ریزی کرده و به اقدامات و فعالیت‌های خود جهت خاصی بدهد [۵].

۱-۲- عزت نفس

عزت نفس علاوه بر این که جزئی از سلامت روانی فراگیر را تشکیل می‌دهد، با پیشرفت تحصیلی وی نیز ارتباط دارد. مطالعات متعددی نشان داده است که بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی همبستگی قابل توجهی (۰/۴ تا ۰/۶) وجود دارد [۹]. با این حال، ماهیت خاص این ارتباط قابل بحث است. از یک سو عزت نفس قوی به پیشرفت تحصیلی کمک می‌کند و از سوی دیگر پیشرفت تحصیلی به تقویت عزت نفس منجر می‌شود [۱۰]. بیش‌تر پژوهش‌ها به مدد تأثیر متقابل این دو متغیر توجه کرده‌اند [۱۱ و ۱۲]. لذا می‌توان گفت یک رابطه دو سویه قوی بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی وجود دارد [۱۳].

۱-۳- انگیزش

شواهد مطالعاتی و تجربی مؤید وجود رابطه‌ای قوی میان انگیزش و یادگیری است. آگوروگلو (Uguroglu) و والبرگ (Walberg) نشان داده‌اند که میانگین ضرایب همبستگی میان اندازه‌های انگیزش و پیشرفت تحصیلی براساس پژوهش‌های انجام گرفته بر روی ۶۳۷۰۰۰ دانش‌آموز کلاس اول تا کلاس دوازده، ۰/۳۴+ است [۹]. در برخی مطالعات رابطه میان انگیزش و پیشرفت تحصیلی برابر ۰/۵۰+ گزارش شده است [۱۴]. برخی مطالعات نشان داده‌اند که معمول‌ترین علت ترک تحصیل در پسران بی‌علاقگی و برای دختران ازدواج است [۱۵].

افت تحصیلی شامل جنبه‌های مختلف شکست تحصیلی چون غیبت مکرر از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیلی، کیفیت نازل تحصیلات و کسب محفوظات به جای معلومات است [۴].

برخی دیگر از افت تحصیلی، کاهش عملکرد درسی را مستفاد می‌کنند [۵] و برخی دیگر اتلاف در نظام آموزشی را در قالب اتلاف هزینه‌های جاری، اتلاف سرمایه‌گذاری‌های ثابت و اتلاف ناشی از هزینه‌های تحمیل شده به خانواده‌ها توضیح می‌دهند [۶]. سازمان یونسکو مفهوم افت تحصیلی را به تکرار پایه، ترک تحصیل زودرس و کاهش کیفیت آموزشی و تحصیلی دانش‌آموزان نسبت می‌دهد [۷]. به‌طور کلی، معیار تشخیص عدم موفقیت دانش‌آموزان، عملکرد آنان در امتحانات و ارزشیابی‌های تکوینی (formative evaluation) و نهایی (summative evaluation) است. این عدم موفقیت یا به مردودی و تکرار پایه و یا به ترک تحصیل زودرس منجر می‌گردد [۸].

بررسی علل و عوامل افت تحصیلی:

با یک رویکرد جامع می‌توان عوامل مؤثر و دخیل در افت تحصیلی را در قالب سه دسته عامل زیر مطرح و مورد بررسی قرار داد:

- ۱) عوامل فردی (individual factors)
  - ۲) عوامل درون سازمانی (intra organizational factors)
  - ۳) عوامل برون سازمانی (extraorganizational factors)
- ذیلاً عوامل سه گانه فوق مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند:

۱- عوامل فردی

فهرستی از مؤلفه‌های مختلف، ذیل عنوان عوامل فردی قرار می‌گیرند که در پیشرفت یا افت تحصیلی نقش دارند. مؤلفه‌هایی نظیر داشتن هدف، عزت نفس، انگیزه، اضطراب، روش مطالعه، هوش، توجه، برنامه‌ریزی، جنسیت، عوامل بدنی، نارساخوانی، سازش نایافتگی رفتاری، شرایط عاطفی و روانی و غیبت از مدرسه.

۱-۴- اضطراب امتحان

پیامدهای آن ارتباط دارد، در مقطع دانشگاه به موضوع جنسیت توجه کافی نشده است [۲۳].

در شکل مطلوب، امتحان و یا ارزشیابی ناظر بر جمع‌آوری اطلاعات به منظور اتخاذ تصمیمات درست و واقع‌بینانه در فرایند یاددهی و یادگیری است [۱۶] ولی عملاً آنچه که در صحنه نظام آموزشی و در روند فعالیت‌های یاددهی-یادگیری ملاحظه می‌شود، تبدیل جریان امتحان و ارزشیابی به فعالیتی نتیجه‌گرا، کمیت مدار و بالطبع اضطراب‌زا و ناخوشایند برای فراگیرانی است [۱۷]. پژوهشگران معتقدند نگرانی می‌تواند باعث افت بیش‌تر در عملکرد و پیشرفت تحصیلی شود [۱۸].

۲- عوامل درون سازمانی

ذیلاً برخی از مهم‌ترین این عوامل مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد:

۲-۱- معلمان

ویژگی‌های حرفه‌ای معلم نقش اصلی و تعیین‌کننده در اصلاحات آموزشی دارد لذا هر گونه اصلاح و پیشرفت در کیفیت آموزشی دانش‌آموزان به‌طور مستقیم به کیفیت آموزشی معلمان بستگی دارد [۲۴].

بسیاری از مناطق خصوصاً مناطق روستایی با کمبود معلمان متخصص مواجه هستند و همین امر باعث کاهش کارایی نظام آموزشی و موجب افت تحصیلی فراگیران می‌شود [۲۵].

۱-۵- هوش

معلوم شده است که درصدی (بین ده تا پانزده درصد) از موارد افت تحصیلی به علت ناتوانی ذهنی است [۱۹]. با هوش بودن یکی از ویژگی‌های دانشجویان موفق تلقی شده است [۲۰] البته لازم به ذکر است که توانایی ذهنی می‌تواند به دلیل تجارب مختلف اجتماعی و آموزشی افزایش یابد. دلالت مهم این ویژگی هوش، پرهیز از قضاوت سریع در مورد عملکرد فراگیران و اجتناب از پرچسب زدن‌های آنی و داوری‌های غیرمنصفانه است که خود ممکن است عاملی برای افت تحصیلی فراگیران باشد [۲۱].

۲-۲- فضا، امکانات و تجهیزات

مهم‌ترین و کیفی‌ترین برنامه‌های درسی و آموزشی نیازمند وجود امکانات و تجهیزات لازم برای اجرا می‌باشند. تراکم جمعیت در کلاس، فشردگی برنامه‌های درسی، کمبود کتب درسی و کمک آموزشی و بعضاً دایر نبودن رشته‌های تحصیلی مورد علاقه، دوری زیاد محل تحصیل از محل سکونت، حتی رفت و آمد و ده‌ها مسأله دیگر می‌تواند در بروز افت تحصیلی مؤثر باشد [۲۶]. یافته‌های مطالعه لوگان (Logan) در سال ۲۰۰۴ نشان داده که وجود تجهیزات و امکانات رفاهی مناسب تأثیر مثبتی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دارد [۲۷].

۱-۶- جنسیت

برخی مطالعات نشان داده‌اند که دختران در علوم ادبی و پسران در علوم ریاضی و فنی دارای توانایی تحصیلی بهتری هستند. همچنان که برخی گزارش‌های ادارات آموزش و پرورش مؤید آن است که میزان مردودی و تکرار پایه در پسران بیش از دختران است نکته مهم و قابل ذکر در این زمینه آن است که جنسیت، به خودی خود به‌عنوان یک متغیر نمی‌تواند باعث افت و شکست تحصیلی گردد [۱۵]. در زمینه نقش تفاوت‌های جنسی در پیشرفت تحصیلی اکثر مطالعات معطوف به مقاطع تحصیلی ابتدایی و راهنمایی بوده است [۲۲] و با این‌که بررسی‌ها نشان داده جنسیت فرد با پیشرفت آموزشی و

۲-۳- مشکلات ساختاری

منظور از مشکلات ساختاری یا بنیادی نظام آموزشی، مجموعه تنگناها و دشواری‌هایی است که متأثر از ناکارآمدی و نارسایی طرح‌ها و برنامه‌های درسی و آموزشی است که در بالاترین سطح سلسله مراتب

مدیریتی و توسط سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام آموزش و پرورش طراحی و تدوین می‌گردد [۱۹].

طبیعی است که نتیجه آن یأس، کاهش علاقه و کاهش پیشرفت تحصیلی باشد [۵].

۳- عوامل برون سازمانی

این عوامل مجموعه وسیعی از پدیده‌ها و مؤلفه‌های گوناگون خارج از نظام آموزشی را در برمی‌گیرد که در یک برداشت و تقسیم‌بندی کلی در این قسمت تحت عنوان عوامل خانوادگی و محیطی بررسی می‌شوند:

۳-۱- عوامل خانوادگی

پدر و مادری که به آموزش و پرورش، سواد، حسن رفتار و معاشرت اجتماعی و یا هر نوع پیشرفت اجتماعی بی‌توجه هستند، مسلماً در موفقیت تحصیلی فرزند خود تأثیر منفی خواهند داشت. الگو و نمونه بودن والدین یعنی آنچه واقعاً هستند، نه آنچه تصور می‌کنند، بیش از هر چیز دیگر در کودکان مؤثر است [۲۸]. برخی تحقیقات به رابطه بین وضعیت اجتماعی اقتصادی خانواده و پیشرفت تحصیلی اشاره کرده‌اند [۲۹ و ۳۰]. می‌توان نقش خانواده را در زمینه‌های اقتصادی فرهنگی و عاطفی مورد توجه قرار داد.

۳-۲- عوامل محیطی

دسته دوم عوامل برون سازمانی مؤثر بر افت تحصیلی، به غیر از عوامل خانوادگی، مجموعه شرایط و زمینه‌های اجتماعی و محیطی اثرگذار بر پیشرفت یا شکست تحصیلی فراگیران است. این عوامل به ویژه تأثیر منفی خود را در مقطع متوسطه و دوران دانشگاه نشان می‌دهد. زمانی که فراگیران دورنمای نامشخص و نامعلوم شغلی و حرفه‌ای خود را مشاهده می‌کنند. طبیعتاً، علایق و انگیزه‌های خود را برای ادامه تحصیل از دست می‌دهند. وقتی مشاهده می‌شود که در جامعه عامل برتری و تفوق افراد، وضعیت اقتصادی و مالی آن‌ها است و از سوی دیگر، راه‌های بسیار ساده‌تری به جز تحصیل برای ثروتمند شدن و کسب اعتبار اجتماعی وجود دارد،

تحقیقات انجام شده

مطالعات و پژوهش‌های متعدد حکایت از آن دارد که تنوعی از عوامل می‌تواند به افت تحصیلی منجر شود. در برخی تحقیقات به خلق و خوی دانشجو، هوش و استعداد [۳۱] اعتیاد به مواد مخدر [۳۲] توجه شده است. همچنین معلوم شده است که عوامل شخصیتی، انگیزه و علاقه، احساس رضامندی، احساس تنهایی، انتظار موفقیت و شرایط خانواده بر میزان موفقیت تحصیلی در دانشگاه تأثیر دارد [۳۳].

در تحقیقی که در یکی از دانشگاه‌های آمریکا انجام شده این یافته به دست آمده که مهم‌ترین علت خودکشی دانشجویان شکست تحصیلی است [۳۴].

در برخی پژوهش‌ها به تأثیر پیشینه تحصیلی (عملکرد تحصیلی در دوره دبیرستان) اشاره شده است [۳۵ و ۳۶]. حسینی در ۱۳۷۲ در پژوهشی که در دانشگاه شیراز اجرا کرده به این یافته رسید که دانشجویانی که در دوره متوسطه معدل بالاتری داشته‌اند در دانشگاه پیشرفت تحصیلی بیشتری دارند [۳۷]. به نظر برخی پژوهشگران دانش‌آموزانی که در دوره دبیرستان عملکرد تحصیلی ضعیف‌تری دارند در دوره دانشگاه از ثبات و پایداری کم‌تری برخوردارند [۳۸].

پژوهش‌های دیگر به تأثیر زندگی با خانواده، آشنایی با محیط، نداشتن مشکلات مربوط به غذا و مسکن و بهره‌مندی از امکانات رفاهی اشاره کرده‌اند [۳۹]. همچنین معلوم شده است که علاقه و انگیزه بر پیشرفت تحصیلی تأثیر قابل توجهی می‌گذارد [۴۰، ۴۱ و ۴۲].

به علاوه، تأثیر عواملی مثل وضعیت اقتصادی اجتماعی [۴۵ و ۴۶] جنسیت [۴۵، ۴۶، ۴۷ و ۴۸] وضعیت تأهل [۵۱، ۵۲ و ۵۳] و عزت نفس [۵۲، ۵۳ و ۵۴] بر پیشرفت تحصیلی نشان داده شده است.

همچنین به منظور مقایسه، یک نمونه ۶۰ نفری (۲۹ پسر و ۳۱ دختر) از دانشجویانی که دارای بالاترین میزان معدل بودند به عنوان دانشجویان ممتاز انتخاب شدند. به دلیل ناقص بودن برخی از پرونده‌های کمیسیون موارد خاص و نیز عدم همکاری برخی از دانشجویان، تعداد اعضای نمونه در گروه مشروط به ۵۵ نفر (۳۶ پسر و ۱۹ دختر) و تعداد اعضای نمونه در گروه ممتاز به ۵۲ نفر (۲۵ پسر و ۲۷ دختر) کاهش یافت.

۲-۲-۲- ابزارهای پژوهش

ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش عبارت بودند از: پرسشنامه مشخصات فردی، آزمون هوش ریون بزرگسالان، پرسشنامه عزت نفس کوپراسمیت

۲-۲-۱) پرسشنامه مشخصات فردی: شامل اطلاعات عمومی مانند سن، جنس، معدل دیپلم، معدل دانشگاه، رشته تحصیلی، شغل پدر، شغل مادر، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر، محل سکونت.

۲-۲-۲) آزمون هوش ریون بزرگسالان: به منظور ارزیابی وضعیت هوش دانشجویان مورد مطالعه از آزمون هوش ریون بزرگسالان استفاده شده است. این آزمون یکی از تست‌های رایج برای سنجش هوش است که از اعتبار و پایایی خوبی برخوردار است. در یک بررسی که به منظور محاسبه پایایی این آزمون (به صورت بازآزمایی) در تهران انجام شده نشان داده شده که ضرایب پایایی از ۰/۷۰ تا ۰/۹۴ متغیر بوده است. با استفاده از فرمول کودر ریچارسون-۲۰ ضریب پایایی از ۰/۴۲ تا ۰/۸۴ گزارش شده است و پایایی از طریق تنصیف از ۰/۴۱ تا ۰/۹۳ گزارش شده است. آنالدس ضریب پایایی از طریق باز آزمایی را در نمونه‌های دانش‌آموزان و بزرگسالان انگلیسی به ترتیب ۰/۸۶ و ۰/۹۱ به دست آورد و سروستراو این ضریب را در نمونه لهستانی ۰/۷۰ تا ۰/۸۰ گزارش کرده است [۵۵]. در بررسی محاسبه اعتبار آزمون ریون (APM) در نمونه ۱۲ تا ۱۸ سال ایرانی ضرایب همبستگی این آزمون با آزمون ریون استاندارد (SPM) از ۰/۵۷ تا

در پژوهش حاضر هدف اصلی این بوده است که عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان بررسی شده و وضعیت دانشجویان دچار افت تحصیلی (دانشجویان مشروط) با وضعیت دانشجویان دارای پیشرفت تحصیلی بالا (دانشجویان ممتاز) مقایسه شود. سؤالات تحقیق عبارت بودند از:

- ۱- آیا بین بهره هوشی و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۲- آیا بین وضعیت تأهل و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۳- آیا بین نوع سکونت و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۴- آیا بین وضعیت اشتغال و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۵- آیا بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۶- آیا بین پیشینه تحصیلی و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۷- آیا بین میزان علاقه به رشته تحصیلی و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۸- آیا بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟
- ۹- آیا بین پیشرفت تحصیلی و جنسیت رابطه وجود دارد؟

۲) روش

۲-۱) جامعه و نمونه پژوهش

جامعه پژوهش حاضر شامل جامعه دانشجویان مشروط و جامعه دانشجویان ممتاز دانشگاه کاشان بود. به منظور بررسی عوامل مرتبط با افت تحصیلی دانشجویان مشروط و مقایسه وضعیت این دانشجویان با دانشجویان ممتاز، یک نمونه در دسترس ۶۰ نفری (۳۹ پسر و ۲۱ دختر) از دانشجویان مشمول کمیسیون موارد خاص (دانشجویان با حداقل سه بار مشروطی متوالی یا چهار بار یا بیش تر مشروطی غیرمتوالی) انتخاب شدند.

۰/۹۷ به دست آمده است. همبستگی نمره‌های آزمون با معدل کل در سنین ۱۸-۱۲ سال در پایه‌های تحصیلی مختلف از ۰/۵۱ تا ۰/۷۱ بوده است [۵۶]. در مطالعه شکرکن و حقیقی که بر روی دانش‌آموزان دبستان و راهنمایی انجام گردیده است ضرایب پایایی ۰/۸۵ تا ۰/۹۶ گزارش شده است [ر.ک. ۵۷]. ظاهری در ۱۳۷۲ در هنجاریابی آزمون ریون در گروه دانشجویان دانشگاه شیراز از طریق بازآزمایی و آلفای کرونباخ ضرایب پایایی را به ترتیب ۰/۷۸ و ۰/۸۷ گزارش کرده است [۵۷].

۲-۲-۳ پرسشنامه عزت نفس: به منظور ارزیابی وضعیت عزت نفس دانشجویان مورد مطالعه از پرسشنامه عزت نفس کوپراسمیت استفاده شد. در بررسی‌هایی که در ایران و خارج انجام گردیده معلوم شده که این آزمون از اعتبار و پایایی قابل قبولی برخوردار است. با روش بازآزمایی ضریب پایایی این آزمون در ایران با فاصله چهار هفته و دوازده روز به ترتیب ۰/۷۳ و ۰/۸۰ گزارش شده است. ضریب همسانی درونی گزارش شده بین ۰/۸۹ تا ۰/۸۴ در مطالعات مختلف متغیر بوده است. پورشافی در ۱۳۷۰ با روش دو نیمه کردن ضریب ۰/۸۳ را گزارش کرده است [۵۶]. در بررسی اعتبار آزمون کوپراسمیت، ثابت در ۱۳۷۵ و نایی فرد در ۱۳۸۲ اعتبار همگرایی مثبت بین آزمون کوپراسمیت و آزمون عزت نفس آیزنک به دست آوردند. این میزان در پژوهش ثابت ۰/۸۰ و در پژوهش نایی فرد ۰/۷۸ بوده است [۵۷ و ۵۸]. در پژوهش شکرکن در ۱۳۷۳ ضرایب از طریق همبسته کردن نمره‌های آزمون عزت نفس با معدل‌های سال آخر دانش‌آموزان محاسبه شده است و ضریب به دست آمده برای پسران ۰/۶۹ و برای دختران ۰/۷۰ بوده است و ضرایب پایایی این آزمون با روش بازآزمایی برای دختران و پسران به ترتیب ۰/۹۰ و ۰/۹۲ گزارش شده است [ر.ک. ۵۷ و ۵۸].

۲-۳ شیوه انجام پژوهش

به منظور شناسایی دانشجویان دچار افت تحصیلی (دانشجویان مشروط) به پرونده‌های در دست بررسی

کمیسیون موارد خاص دانشگاه مراجعه شد و جهت شناسایی دانشجویان ممتاز از لیست‌های حاوی معدل دانشجویان دانشگاه که توسط اداره کل آموزش تهیه شده بود استفاده گردید. از این لیست‌ها دانشجویانی که دارای بالاترین معدل بودند به عنوان دانشجویان ممتاز انتخاب شدند.

۲-۴ شیوه تحلیل آماری

در این پژوهش علاوه بر استفاده از روش‌های آمار مقدماتی (توصیفی)، از آزمون مجذور خی و آزمون t استفاده گردید.

۳ یافته‌های پژوهش

جدول ۱ ویژگی‌های اجتماعی، جمعیتی و شغلی دانشجویان مورد مطالعه را در دو گروه مشروط و ممتاز خلاصه کرده است. ۶۵/۵ درصد دانشجویان مشروط را پسران و ۵۱/۹ درصد دانشجویان ممتاز را دختران تشکیل می‌دهند. ۸۱/۸ درصد دانشجویان مشروط، غیربومی و ۵۳/۸ درصد دانشجویان ممتاز بومی هستند. از نظر وضعیت تأهل، مشاهده می‌شود که ۲۵/۵ درصد دانشجویان مشروط متأهل هستند در حالی که ۵/۸ درصد دانشجویان ممتاز متأهل می‌باشند. سرانجام از نظر اشتغال، ۹/۱ درصد دانشجویان مشروط شاغل بوده در حالی که هیچ یک از دانشجویان ممتاز شاغل نمی‌باشند. نتایج آزمون مجذور خی نشان می‌دهد که افت تحصیلی با متغیرهای جنسیت، بومی/غیربومی بودن و وضعیت تأهل رابطه معنادار دارد به این صورت که افت تحصیلی در دانشجویان پسر، متأهل و غیربومی بیش تر است در این مطالعه، بین وضعیت اشتغال و افت تحصیلی رابطه معناداری مشاهده نگردید.

جدول ۲ اطلاعات مربوط به وضعیت اقتصادی اجتماعی و محل سکونت افراد مورد مطالعه را نشان می‌دهد. طبق جدول، در گروه مشروط ۳/۶ درصد دانشجویان مورد مطالعه دارای وضعیت اقتصادی اجتماعی پایین، ۴۹/۱ درصد آن‌ها دارای وضعیت

جدول ۱: ویژگی‌های اجتماعی، جمعیتی و شغلی دانشجویان مورد مطالعه

متغیر	جنسیت		بومی/غیربومی				وضعیت تأهل				اشتغال					
	پسر		دختر		بومی		غیربومی		متأهل		شاغل		غیرشاغل			
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
مشروط	۳۶	۶۵/۵	۱۹	۳۴/۵	۱۰	۱۸/۲	۴۵	۸۱/۸	۴۱	۷۴/۵	۱۴	۲۵/۵	۵	۹/۱	۵۰	۹۰/۹
ممتاز	۲۵	۴۸/۱	۲۷	۵۱/۹	۲۸	۵۳/۸	۲۴	۴۶/۲	۴۹	۹۴/۲	۳	۵/۸	۰	۰	۵۲	۱۰۰

جدول ۲: اطلاعات مربوط به وضعیت اقتصادی اجتماعی و محل سکونت دانشجویان مورد مطالعه

متغیر	وضعیت اقتصادی اجتماعی				وضعیت سکونت											
	پایین		نسبتاً پایین		نسبتاً بالا		بالا		با خانواده		خوابگاه دانشگاه		خوابگاه خودگردان		منازل استیجاری	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
مشروط	۲	۳/۶	۲۷	۴۹/۱	۱۸	۳۲/۷	۸	۱۴/۶	۱۵	۲۷/۳	۱۸	۳۲/۷	۴	۷/۳	۱۸	۳۲/۷
ممتاز	۱	۱/۹	۲	۳/۸	۲۴	۴۶/۲	۲۵	۴۸/۱	۲۹	۵۵/۸	۱۸	۳۴/۶	۲	۳/۸	۳	۵/۸

محل سکونت و عملکرد تحصیلی دانشجویان رابطه معنادار مشاهده می‌شود و دانشجویانی که با خانواده زندگی می‌کنند عملکرد تحصیلی بهتری دارند.

جدول ۳ اطلاعات مربوط به معدل دیپلم، میزان علاقه به رشته تحصیلی و وضعیت عزت نفس دانشجویان مورد مطالعه را نشان می‌دهد. طبق جدول، اکثر دانشجویان ممتاز (۸۱ درصد) در دوره دبیرستان از پیشینه تحصیلی عالی برخوردار می‌باشند. معدل ۱۷ درصد این دانشجویان بین ۱۶/۹۹-۱۴ و معدل دیپلم ۱ درصد آن‌ها بین ۱۳/۹۹-۱۰ است. در حالی که ۴۷ درصد دانشجویان مشروط دارای معدل دیپلم ۲۰-۱۷، ۳۵ درصد آن‌ها دارای معدل ۱۶/۹۹-۱۴ و ۱۸ درصد آن‌ها دارای معدل ۱۳/۹۹-۱۰ هستند.

بخش دیگر اطلاعات جدول مذکور مربوط به میزان علاقه دانشجویان به رشته تحصیلی است. در گروه مشروط، ۳۲/۷ درصد دانشجویان علاقه کمی به رشته تحصیلی خود دارند، ۲۰ درصد آن‌ها دارای علاقه

اقتصادی اجتماعی نسبتاً پایین، ۳۲/۷ درصد آن‌ها دارای وضعیت اقتصادی اجتماعی نسبتاً بالا و ۱۴/۵ درصد آن‌ها دارای وضعیت اقتصادی اجتماعی بالا هستند.

بخش دیگر اطلاعات جدول مذکور مربوط به محل سکونت دانشجویان مورد مطالعه است. در گروه مشروط، ۲۷/۳ درصد دانشجویان مورد مطالعه با خانواده زندگی می‌کنند، ۳۲/۷ درصد آن‌ها در خوابگاه دانشگاه، ۷/۳ درصد آن‌ها در خوابگاه خودگردان، و ۳۲/۷ درصد آن‌ها در منازل استیجاری سکونت دارند. در گروه ممتاز، ۵۵/۸ درصد دانشجویان مورد مطالعه با خانواده زندگی می‌کنند، ۳۴/۶ درصد آن‌ها در خوابگاه دانشگاه، ۳/۸ درصد آن‌ها در خوابگاه خودگردان و ۵/۸ درصد آن‌ها در منازل استیجاری زندگی می‌کنند.

نتایج آزمون مجذور خی نشان می‌دهد که بین وضعیت اقتصادی اجتماعی دانشجویان و عملکرد تحصیلی آن‌ها رابطه معناداری وجود ندارد ولی بین

جدول ۳: اطلاعات مربوط به معدل دیپلم، میزان علاقه به رشته تحصیلی و وضعیت عزت‌نفس دانشجویان مورد مطالعه

متغیر	معدل دیپلم						میزان علاقه						وضعیت عزت‌نفس		نمونه					
	۱۷-۲۰		۱۴-۱۶/۹۹		۱۰-۱۳/۹۹		کم		متوسط		زیاد		ضعیف			متوسط		قوی		
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
مشروط	۲۶	۴۷	۱۹	۳۵	۱۸	۱۰	۱۸	۱۸	۳۲/۷	۱۸	۱۱	۲۰	۲۶	۴۷/۳	۸	۱۴/۶	۲۹	۵۲/۷	۱۸	۳۲/۷
ممتاز	۴۲	۸۱	۹	۱۷	۲	۱	۲	۱	۱/۸	۱	۴	۷/۷	۴۷	۹۰/۵	۰	۰	۱۰	۱۹/۲	۴۲	۸۰/۸

هوش بوده‌اند در حالی که ۳۶/۵ درصد دانشجویان ممتاز باهوش، ۳۶/۵ درصد آن‌ها بهنجار قوی و ۲۶/۹ درصد آن‌ها دارای هوش بهنجار بوده‌اند. با اجرای آزمون مجذور خی معلوم گردید که رابطه بهره هوشی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان معنادار است.

جدول ۴: فراوانی نمونه‌ها بر حسب وضعیت هوش

نمونه‌ها	وضعیت هوش	فراوانی	درصد
مشروط	بهنجار	۲۴	۴۳/۶
	بهنجار قوی	۲۱	۳۸/۲
	با هوش	۱۰	۱۸/۲
ممتاز	بهنجار	۱۴	۲۶/۹
	بهنجار قوی	۱۹	۳۶/۵
	با هوش	۱۹	۳۶/۵

جدول ۵ مربوط به میانگین، انحراف معیار و آزمون تفاوت میانگین‌ها در متغیرهای هوش، عزت‌نفس و معدل دیپلم در دو گروه دانشجویان مشروط و ممتاز است. همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد بین دو گروه از نظر هوش، عزت‌نفس و معدل دیپلم تفاوت معنادار وجود دارد. به این صورت که دانشجویان ممتاز نسبت به دانشجویان مشروط از هوش بالاتر و عزت‌نفس قوی‌تر برخوردار بوده همچنین معدل دیپلم آن‌ها بالاتر است.

جدول ۶ میانگین، انحراف معیار و آزمون تفاوت میانگین‌ها را در متغیرهای هوش، عزت‌نفس معدل دیپلم و معدل دانشگاه به تفکیک جنسیت نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود بین دانشجویان دختر و

متوسط و ۴۷/۳ درصد آن‌ها دارای علاقه زیادی باشند. درحالی که در گروه ممتاز، ۱/۹ درصد دانشجویان علاقه کمی به رشته تحصیلی خود دارند، ۷/۷ درصد آن‌ها دارای علاقه متوسط و اکثر آن‌ها (۹۰/۴ درصد) دارای علاقه زیاد می‌باشند.

سرانجام اطلاعات جدول ۳ درباره وضعیت عزت‌نفس دانشجویان مورد مطالعه نشان می‌دهد که ۱۴/۵ درصد دانشجویان مشروط دارای عزت‌نفس ضعیف، ۵۲/۷ درصد آن‌ها دارای عزت‌نفس متوسط و ۳۲/۷ درصد آن‌ها دارای عزت‌نفس قوی می‌باشند. در گروه ممتاز، ۱۹/۲ درصد دانشجویان دارای عزت‌نفس متوسط و ۸۰/۸ درصد آن‌ها دارای عزت‌نفس قوی هستند و هیچ یک از دانشجویان ممتاز عزت‌نفس ضعیف ندارند.

نتایج آزمون مجذور خی نشان می‌دهد که میزان پیشرفت تحصیلی با پیشینه تحصیلی (معدل دیپلم)، میزان علاقه به رشته تحصیلی و وضعیت عزت‌نفس رابطه معنادار دارد و می‌توان نتیجه گرفت که دانشجویان ممتاز در مقایسه با دانشجویان مشروط از پیشینه تحصیلی بهتری برخوردارند، علاقه بیشتری به رشته تحصیلی خود دارند و از عزت‌نفس قوی‌تر برخوردارند.

جدول ۴ مربوط به وضعیت هوش دانشجویان مورد بررسی است. همان‌طور که ارقام جدول نشان می‌دهد ۴۳/۶ درصد دانشجویان مشروط دارای هوش بهنجار، ۳۸/۲ درصد آن‌ها بهنجار قوی و ۱۸/۲ درصد آن‌ها با

جدول ۵: میانگین، انحراف معیار و آزمون تفاوت میانگین‌ها در متغیرهای هوش، عزت‌نفس و معدل دیپلم دانشجویان مشروط و ممتاز

متغیرها	نمونه‌ها	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	آزمون t	سطح معناداری
هوش	مشروط	۵۵	۱۱۱	۸/۵۷	-۲/۶۴	۰/۰۱
	ممتاز	۵۲	۱۱۵	۸/۹۰		
عزت‌نفس	مشروط	۵۵	۳۴/۷۸	۸/۲۷	-۶/۷۰	۰/۰۰۰
	ممتاز	۵۲	۴۳/۸۰	۵/۲۳		
معدل دیپلم	مشروط	۵۵	۱۶/۹	۲/۰۴	۶/۱۹	۰/۰۰۰
	ممتاز	۵۲	۱۸/۳۵	۱/۴۹		

جدول ۶: میانگین، انحراف معیار و آزمون تفاوت میانگین‌ها در متغیرهای هوش، عزت‌نفس، معدل دیپلم و معدل دانشگاه به تفکیک جنسیت

متغیرها	جنسیت	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	آزمون t	سطح معناداری
هوش	دختر	۴۶	۱۱۲/۰۸	۸/۶۶	۱/۰۸	۰/۲۰
	پسر	۶۱	۱۱۳/۹۸	۹/۱۸		
عزت‌نفس	دختر	۴۶	۴۰/۳	۸/۱۷	-۱/۲۳	۰/۲۱
	پسر	۶۱	۳۸/۳۱	۸/۳۲		
معدل دیپلم	دختر	۴۶	۱۷/۶۰	۲/۱۴	-۱/۵۶	۰/۱۲
	پسر	۶۱	۱۶/۹۷	۲/۰۳		
معدل دانشگاه	دختر	۴۶	۱۵/۴۶	۳/۱۶	-۲/۳۳	۰/۰۲
	پسر	۶۱	۱۳/۹۹	۳/۲۶		

جدول ۷: میانگین، انحراف معیار و آزمون تفاوت میانگین‌ها در متغیرهای هوش، عزت‌نفس، معدل دیپلم و معدل دانشگاه به تفکیک بومی و غیربومی

متغیرها	بومی/غیر بومی	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	آزمون t	سطح معناداری
هوش	بومی	۳۸	۱۱۲/۷۱	۹/۴۰	-۰/۳۹	۰/۶۹
	غیر بومی	۶۹	۱۱۳/۴۲	۸/۷۹		
عزت‌نفس	بومی	۳۸	۴۱/۷۳	۷/۹۷	۲/۴۳	۰/۰۱
	غیر بومی	۶۹	۳۷/۷۵	۸/۱۵		
معدل دیپلم	بومی	۳۸	۱۷/۷۶	۲/۲۱	۱/۹۱	۰/۰۵
	غیر بومی	۶۹	۱۶/۹۶	۱/۹۷		
معدل دانشگاه	بومی	۳۸	۱۶/۱۹	۳/۱۹	۳/۹۰	۰/۰۰۰
	غیر بومی	۶۹	۱۳/۷۵	۳/۰۲		

دختران بالاتر است می‌توان گفت میزان پیشرفت تحصیلی دانشجویان دختر در دانشگاه بیش‌تر است. جدول ۷ میانگین، انحراف معیار و آزمون تفاوت میانگین‌ها را در متغیر هوش، عزت‌نفس، معدل دیپلم و

پسر از نظر هوش، عزت‌نفس و معدل دیپلم تفاوت معناداری وجود ندارد در حالی که تفاوت بین دانشجویان دختر و پسر از نظر معدل دانشگاهی محسوس و معنادار است و با توجه به این‌که معدل

معدل دانشگاه به تفکیک بومی - غیربومی نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که بین دو گروه از نظر هوش تفاوت معنادار وجود ندارد ولی در سایر متغیرها تفاوت معنادار دیده می‌شود به این صورت که دانشجویان بومی عزت نفس قوی‌تری دارند همچنین معدل دیپلم و معدل دانشگاه دانشجویان بومی بالاتر است و می‌توان گفت دانشجویان بومی از پیشرفت تحصیلی بیش‌تری برخوردارند.

۴) بحث و نتیجه‌گیری

در رویکردهای علمی، نظام آموزشی به‌عنوان ماشین یا صنعتی تصور می‌شود که در آن باید فراگیران براساس کیفیات مورد انتظار تحول یابند و در صورتیکه بازده مورد انتظار حاصل نشود در قالب شکست و اتلاف منابع آموزشی قرار می‌گیرد.

در مورد دلایل و عوامل افت تحصیلی، دیدگاه‌ها و نظرات مختلفی توسط صاحب‌نظران و اندیشمندان این حوزه ارائه گردیده است. معنای این سخن آن است که مجموعه‌ای از عوامل وجود دارند که باعث افت تحصیلی و به تبع آن اتلاف منابع انسانی و غیرانسانی نظام آموزشی می‌گردند. از این منظر برای یافتن علل افت تحصیلی باید عوامل مختلفی نظیر انگیزه، هدف، هوش، اضطراب امتحان، برنامه‌ریزی، امکانات و تجهیزات، شرایط عاطفی و روانی خانواده، وضعیت اقتصادی و فرهنگی خانواده، میزان عزت نفس و... را مورد توجه قرار داد.

در پژوهش حاضر هدف آن بوده است که عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان بررسی شود و وضعیت دانشجویان دچار افت تحصیلی (دانشجویان مشروط) با وضعیت دانشجویان دارای پیشرفت تحصیلی بالا (ممتاز) مقایسه گردد.

از یافته‌های پژوهش حاضر این بود که دانشجویان ممتاز در مقایسه با دانشجویان مشروط از بهره هوشی بالاتری برخوردارند. تحقیقات نشان داده است که ناتوانی ذهنی یکی از عوامل مؤثر در افت تحصیلی

است [۳۱]. پژوهش‌هایی که نشان‌دهنده ارتباط بین هوش و عملکرد تحصیلی هستند در حال افزایش است [۲۰]. گیج (Gage) و برلاینر (Berliner) اشاره می‌کنند که بر اساس یک درک سنتی، تصور بر این است که هوش با موفقیت تحصیلی همبستگی دارد و این تصور درستی است. به‌نظر گلמן (Golman) بهره هوشی نه تنها پیش‌بینی‌کننده موفقیت تحصیلی بلکه پیش‌بینی‌کننده موفقیت فرد در کل زندگی است. اپستین (Epstein) در پاسخ به این سؤال که «باهوش‌ها در زندگی چگونه هستند؟» با اشاره به یافته‌های مطالعه طولی ترمن (Terman) که پس از مرگ او توسط هولاهان (Holahan) و سیرز (Sears) ادامه یافت، اظهار می‌کند که با هوش‌ها سالم‌ترند، سازگاری بهتری دارند و سهم بالایی از مردان دانشمند را به خود اختصاص می‌دهند [۲۰].

از یافته‌های دیگر پژوهش حاضر این بود که افت تحصیلی در دانشجویان متأهل بیش‌تر از دانشجویان مجرد است. این یافته با یافته‌های سایر پژوهش‌ها هماهنگ است [۵۱، ۵۰، ۴۹، ۳۹]. دانشجویان متأهل ممکن است نگرانی‌های زیادی درباره مسائل مالی و معیشتی، مسکن و فرزندپروری داشته باشند. تأهل باعث می‌شود که فرد جهت رفع کمبودهای رفاهی و اداره زندگی به اشتغال روی آورد و در نتیجه فرصت کم‌تری برای مطالعه و تحقیق و حضور جدی در دانشگاه داشته باشد و این مانع جدی برای پیشرفت تحصیلی محسوب می‌شود.

در بخش دیگر این پژوهش رابطه نوع سکونت و پیشرفت تحصیلی بررسی شده است و این یافته به‌دست آمده که دانشجویانی که با خانواده زندگی می‌کنند پیشرفت تحصیلی بهتری دارند. تحقیقات دیگر نیز به تأثیر محل اقامت دانشجویان اشاره کرده‌اند [۵۱، ۴۹، ۳۹]. به‌نظر می‌رسد دانشجویانی که با خانواده خود زندگی می‌کنند دچار مشکلات دانشجویان خوابگاهی نیستند. دانشجویان خوابگاهی معمولاً از فقدان امکانات رفاهی مناسب، نبود مکان مناسب برای مطالعه، شلوغی و دوری از خانواده و آثار روانی ناشی

عدم موفقیت آن‌ها هم در دوره دبیرستان و هم در دانشگاه عدم آشنایی آن‌ها با مهارت‌های مطالعه است. آموزش این مهارت‌ها بخصوص برای دانشجویان جدیدالورود توصیه شده است [۳۸]. رابطه بین پیشرفت تحصیلی در دانشگاه و پیشینه تحصیلی در دبیرستان در پژوهش‌های مختلف تأیید شده است [۳۷، ۳۸ و ۳۹]. البته در برخی موارد پیش‌بینی موفقیت در دانشگاه براساس موفقیت در دبیرستان امکان‌پذیر نیست. در تحقیق کاننا (Kanna) در سال ۱۹۹۳ این یافته حاصل شد که ۳۰ درصد دانش‌آموزانی که موفقیت تحصیلی بالایی را در دانشگاه پیش‌بینی می‌کردند، پیشرفت تحصیلی کمی در دانشگاه داشته‌اند در حالی که ۵۰ درصد آن‌هایی که پیشرفت تحصیلی کمی را پیش‌بینی می‌کردند، در دانشگاه عملکرد خوبی داشتند [۳۳].

از یافته‌های دیگر پژوهش حاضر این بود که میزان علاقه دانشجویان ممتاز به رشته تحصیلی خود بیش‌تر از میزان علاقه دانشجویان مشروط است. بر اساس یافته‌های پژوهش کیت (Keith) و کول (Cool) انگیزش تحصیلی بالا باعث فعالیت‌های تحصیلی بیش‌تر، انجام تکالیف درسی بیش‌تر و در نتیجه موفقیت تحصیلی بیش‌تر می‌شود [۹]. دانشجویان بی‌علاقه ممکن است احساس ناتوانی داشته باشند و احساس کنند که تلاش کردن بی‌فایده است. آن‌ها برای انجام هر تکلیف یا امتحان تنش و ناراحتی زیادی را تجربه می‌کنند [۴۳]. دانشجویان علاقه‌مند و با انگیزه میل زیادی به مشارکت در فرایند یادگیری دارند و برای پیشرفت تحصیلی خود رفتار هدفمند دارند. البته دانشجویانی که منبع انگیزش آن‌ها درونی است خودانگیزخته هستند، از تلاش کردن لذت می‌برند و در انجام تکالیف ذهنی پیچیده عملکرد بهتری دارند.

عامل دیگر مورد مطالعه در پژوهش حاضر وضعیت عزت‌نفس دانشجویان مورد مطالعه بود. پژوهش حاضر نشان داد دانشجویان ممتاز در مقایسه با دانشجویان مشروط از عزت‌نفس قوی‌تری برخوردارند. درباره ارتباط بین عزت‌نفس و پیشرفت تحصیلی یک توافق

از آن رنج می‌برند. این محدودیت‌ها و مشکلات می‌تواند مانع پیشرفت تحصیلی دانشجویان شود.

از یافته‌های دیگر پژوهش حاضر این بود که وضعیت اشتغال با پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار ندارد. هرچند، درصد بیش‌تری از دانشجویان دچار افت تحصیلی شاغل بوده‌اند اما بین دو گروه (شاغل و غیرشاغل) از نظر پیشرفت تحصیلی تفاوت معناداری مشاهده نگردید. البته برخی از تحقیقات نتایج متفاوتی را نشان داده‌اند [۴۱].

یافته دیگر این پژوهش این بود که پیشرفت تحصیلی دانشجویان با پایگاه اقتصادی اجتماعی آن‌ها رابطه ندارد. تحقیقاتی که درباره تأثیر پایگاه اقتصادی اجتماعی انجام شده نتایج متفاوتی را ارائه کرده‌اند. برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند کسانی که از خانواده‌های طبقه پایین هستند عملکرد تحصیلی ضعیفی دارند [۴۳، ۴۴ و ۴۵]. یافته‌های پژوهش زاپالا (Zappala) در سال ۲۰۰۲ نشان می‌دهد کسانی که از خانواده‌های سطح پایین هستند کم‌تر مطالعه می‌کنند، نسبت به تحصیل نگرش منفی دارند و زودتر ترک تحصیل می‌کنند [۶۰]. اما در برخی تحقیقات رابطه بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و پیشرفت تحصیلی تأیید نشده است [۴۲]. به نظر شمید (Schemid) پایگاه اقتصادی اجتماعی ضعیف می‌تواند باعث افت تحصیلی شود اما نقش این عامل برای همه موارد افت تحصیلی قابل توجه نیست به عبارت دیگر برای برخی موارد افت تحصیلی علت، چیز دیگری است [۶۱].

عامل دیگری که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته پیشینه تحصیلی دانشجویان در دبیرستان (معدل دیپلم) است. معلوم گردید که معدل دیپلم دانشجویان ممتاز در مقایسه با دانشجویان مشروط بالاتر است. به نظر پژوهشگران، پیشینه تحصیلی ضعیف بر سطح پایداری و مقاومت دانشجویان تأثیر منفی دارد و باعث عملکرد تحصیلی ضعیف دانشجویان می‌شود [۶۲]. بسیاری از کسانی که در دانشگاه پذیرفته می‌شوند در دوره دبیرستان موفقیت چشمگیری نداشته‌اند و از دلایل

منابع

۱. ملکی، حسن (۱۳۷۹) برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل)، مشهد: انتشارات پیام اندیشه.
  ۲. علاقه‌بند، علی (۱۳۷۹) مبانی نظری و اصول مدیریت آموزشی، تهران: نشر روان.
  ۳. امین فر، مرتضی (۱۳۶۵) افت تحصیلی یا اتلاف در آموزش و پرورش. فصلنامه تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش، سال دوم، شماره ۷ و ۸ صص ۷-۲۵
  ۴. نریمانی، محمد (۱۳۷۷) مروری بر عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان، نشریه پیوند. شماره ۱۶۰، صص ۴۶-۵۳
  ۵. بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۰) روش‌های پیشگیری از افت تحصیلی، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان کشور.
  ۶. ناستی زایی، ناصر (۱۳۸۰) افت تحصیلی، نشر اسوه.
  7. Unesco (1984) Wastage in the word between 1970-1980, unesco, paris.
  ۸. نفیسی، عبدالحسین (۱۳۶۸) برآورد خسارت‌های ناشی از شکست تحصیلی در جامعه ایران در سال تحصیلی ۱۳۶۵، فصلنامه تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش، شماره ۱۸.
  ۹. سیف، علی اکبر (۱۳۷۱) روان‌شناسی پرورشی (روان‌شناسی یادگیری و آموزش)، تهران: انتشارات آگاه.
  10. Reasoner, R.W. (2004) Review of self - esteem research. International Council for Self-esteem, Port Ludlow, WA.
  11. Wigfield, A. (1991) Who am I and what can I do. Journal of Education psychologist, vol 26: pp. 233- 261.
  12. Marsh, H.W, etal (1999) Causal ordering of academic self - concept and achievement. Journal of educational Psychologist, vol 34: pp. 155- 168.
  ۱۳. کمنر، هریس (۱۳۷۰) روش‌های تقویت عزت‌نفس در نوجوانان، ترجمه پروین علی پور. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
  ۱۴. بلوم، بنجامین امس (۱۳۷۸) ویژگی‌های آدمی و یادگیری آموزشی، ترجمه علی اکبر سیف. تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی.
  ۱۵. قریش راد، فخرالسادات (۱۳۷۶) علل پدیده کم‌آموزی و افت تحصیلی در مدارس و راهبردهای مقابله با آن، ماهنامه تربیت. معاونت پرورش وزارت آموزش و پرورش. اسفند.
  ۱۶. تقی‌پور ظهیر، علی (۱۳۶۹) مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. تهران انتشارات آگاه.
- کلی وجود دارد اما ماهیت خاص این ارتباط مورد بحث بوده است. شواهدی وجود دارد دال بر این‌که عزت‌نفس نقش علی قوی‌تری دارد [۵۴]. اگرچه برخی یافته‌های پژوهشی اشاره دارند به این‌که عزت‌نفس قوی باعث پیشرفت تحصیلی می‌شود، بیش‌تر پژوهش‌ها از مدل تأثیر متقابل این دو متغیر حمایت کرده‌اند [۱۱ و ۱۲]. برخی پژوهشگران درباره رابطه بین عزت‌نفس و پیشرفت تحصیلی به نقش متغیرهای مداخله‌گر اشاره می‌کنند. به نظر سلیگمن (Seligman) متغیر مداخله‌گر در خصوص ارتباط بین عزت‌نفس و پیشرفت تحصیلی، میزان خوش‌بینی یا بدبینی فرد است [۵۶].
- سرانجام، یافته دیگر پژوهش حاضر این بود که میزان پیشرفت تحصیلی دختران بیش‌تر از پسران است. بسیاری از مطالعات نشان داده‌اند که دختران عملکرد تحصیلی بهتری دارند. همچنین تحقیقات اخیر نشان می‌دهند که پسران دشوارتر از دختران یاد می‌گیرند. بر این اساس به نظر می‌رسد که جنسیت یک متغیر مهم است [۲۴]. بر اساس یافته‌های پژوهشی، علاقه زنان به تحصیل و پیشرفت تحصیلی بیش‌تر است [۴۸]، زنان در حوزه تحصیل تلاش بیش‌تری دارند و مردان بیش‌تر به سرگرمی‌ها و ورزش علاقه‌مند هستند [۵۰]. وقتی درباره انگیزه‌های تحصیل سؤال می‌شود، زنان بیش‌تر به خانواده و نقش‌های اجتماعی توجه دارند و مردان بیش‌تر به شغل و پایگاه اقتصادی اجتماعی توجه می‌کنند [۴۹]. در مورد مردان دیده شده که نگرانی درباره بیکاری و اشتغال پس از تحصیل تأثیر منفی بر عملکرد تحصیلی آن‌ها دارد [۴۸].
- همان‌طور که یافته‌های این پژوهش و سایر پژوهش‌ها نشان می‌دهند، افت تحصیلی یک معضل مهم و چندوجهی است و برای پیشگیری از آن بایستی به نقش عوامل متعدد توجه داشت. تأکید شده است که والدین، معلمان، مشاوران و روان‌شناسان همه باید در برنامه‌های پیشگیرانه مشارکت جدی داشته باشند. شناسایی دانشجویان در معرض خطر افت تحصیلی و کمک به آن‌ها یک گام اساسی محسوب می‌شود [۶۳].

36. Ting, S. R (1994) Estimating academic success in the first year of college. *Journal of College Student*.vol 34 (4): pp 401- 409.
37. حسینی، علی (۱۳۷۲) مقایسه دو گروه از دانشجویان موفق و ناموفق در دانشگاه شیراز. *مجله روان‌شناسی، نشریه انجمن روان‌شناسان ایران*، ۳ (۷). صص ۱۱۹-۱۰۰.
38. Astin, A. W (1999) Preventing student from dropping out, *Journal of College Student*.vol 40 (3): pp 518 – 529.
39. دهبزرگی، غلامرضا و موصلی، حیدرعلی (۱۳۸۲) علل افت تحصیلی در دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز. *مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل، ویژه نامه مقالات آموزش پزشکی*. صص ۷۸-۷۴.
40. House, J. D (2000) Cognitive – motivational predictors of science achievement of undergraduate students. *International Journal of Instructional Medicin*. vol 26: pp 181 – 190.
41. Dembo, M. H. (2000) *Motivation and learning strategies for college success*. Lawrence Erlaum Associates Publishener. Newjersy, London.
42. زاهدی اصل، محمد (۱۳۸۲) عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه شاهد، *نشریه علمی دانشگاه شاهد*، سال سوم، شماره ۹ و ۱۰.
43. Salmelar, K. (1995) Personal goals of young social dropping out. *Prt. Mot, Skills*. vol 80 (3): pp. 148-186.
44. Stevenson, H. (1996) Long – term prediction of academic achievement. *Journal of Educational Psychology*.vol 88 (4): p. 750.
45. مجدالدین، عبدالرضا (۱۳۷۴) بررسی علل افت تحصیلی دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز (۱۳۷۴-۱۳۷۳) پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
46. Smith, W. L. (2005) Gender differences in the academic achievement. *Journal of College Students*. vol 39 (3): p. 604.
47. Tell, L. (2000) Tm working class and proud of it ... gendered experiences of nontraditional participants in higher education. *Journal of Gender and Education*.vol 12 (2): pp. 183- 194.
48. Vespers, N (2000) An activities – based typology of college students. *Journal of College Student*. vol 41 (3): pp. 228 – 244.
49. Skaalvik, E. M (1990) Academic achievement and self – concept. *Journal of Educational Psychologist*. vol 34: pp. 155- 168.
50. Covington, M. (1989) *Self – esteem and failure in school*. US. Press, Berkeley, CA.
51. Huitt, W (2004) Self – concept and self – esteem. *Journal of Educational Psychology*. vol 54: pp. 105-115.
۱۷. معیری، محمد طاهر (۱۳۶۴) مسائل آموزش و پرورش، تهران: انتشارات امیرکبیر.
18. Liebert, R. M & Morriss, L.W. (1976) Cognition and emotional components of test anxiety. *Psychological Reports*. vol 20: pp. 58-60.
۱۹. پروند، محمدحسن (۱۳۷۹) مقدمات برنامه آموزشی و درسی. تهران: انتشارات دنیای پژوهش.
20. Berlach, R. (2003) The relationship between intelligence, student behaviour and academic performance. *Journal of Educational Research*, vol 13(1): p. 1- 12.
21. Berk, E. L.(1993) *Infants, children and adolescents*. U.S.A
22. Nowell, A. (1998) Trends in gender differences in academic achievement. sex roles. vol 39: pp 21- 43.
23. Jacobs, J. A. (1996) Gender inequality and higher education. *Annual Review of Sociology*, vol 22: pp. 153- 185.
۲۴. آندرسون، لورین دبلیو (۱۳۸۰) افزایش اثربخشی معلمان در فرایند تدریس، ترجمه محمد امینی. تهران: انتشارات مدرسه.
۲۵. علاقه‌بند، علی (۱۳۷۳) مقدمات مدیریت آموزشی، تهران: انتشارات بعثت.
۲۶. افروز، غلامعلی (۱۳۷۵) روان‌شناسی تربیتی. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان کشور.
27. Logan, Lori R. (2004) Factors that influence students academic performance. *Journal of College Student*. vol 38 (4): p. 523.
۲۸. موریش، ایور (۱۳۷۳) درآمدی بر جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، ترجمه غلامعلی سرمد، تهران: انتشارات نشر دانشگاهی.
29. Evelyn, J.(1998) Study finds link to family income, college hopes. *Higher Education*. vol 15 (14): p. 11.
30. Astin, A (1972) *Predicting academic achievement in college*. Newyork: Free press.
31. Adams, F & Shannon, A. R&Dwkin, PH.(1996) The ready to learns program: A school – based model of nurse participation in evaluating school failure. *J. Sch. Health*. vol 66 (7): pp. 242- 246.
32. Smith, G. H. (1993) Intervention strategies for children vulnerable for school failure due to exposure to drugs and alcohol. *Int. J. Addiction*. vol 28(13): p 433.
33. Peterson, J (2002) A follow – up study of one group of achievers and under achievers four years after high school graduation. *Journal of Roper Review*. vol 22 (4): p 217.
34. Meilman, P. W. (1994) Suicide attempts and threats on one college compus: policy and practice. *J. Am. Health*. vol 42 (4): pp 147 – 154.
35. Wesley, J. C. (1994) Effects of high school achievement on college performance. *Educational and Psychological Measurement*. vol 54: pp 404 – 408.

۵۲. شیروانی، جلال (۱۳۷۵) پایایی، اعتبار و هنجاریابی آزمون ماتریس‌های پیشرونده ریون (APM) روی سنین ۱۸-۱۲ ساله شهرستان ایلام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
۵۳. چپاری، ثریا (۱۳۷۴) بررسی پایایی و هنجاریابی آزمون ماتریس‌های پیشرونده ریون در دانش‌آموزان مقطع راهنمایی تبریز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
۵۴. بهروزی، ناصر (۱۳۷۸) بررسی رابطه خلاقیت با ویژگی‌های شخصیتی و عملکرد تحصیلی در دانشجو معلمان مرد آموزش عالی ضمن خدمت فرهنگیان اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز.
۵۵. طاهری، محمد رضا (۱۳۷۲) هنجاریابی آزمون‌های پیشرونده ریون در گروه دانش‌آموزان راهنمایی و متوسطه و دانشجویان شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
۵۶. پورشافعی، هادی (۱۳۷۰) بررسی رابطه عزت‌نفس با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم متوسطه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تربیت معلم تهران.
۵۷. ثابت، مهرداد (۱۳۷۵) بررسی عملی بودن اعتبار و روایی و نرم‌یابی تست عزت‌نفس کوپر اسمیت در مناطق ۱۹ گانه تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
۵۸. نایی فرد، اعظم (۱۳۸۲) هنجاریابی آزمون عزت‌نفس کوپر اسمیت و بررسی برآزش آن با مدل راش در شهرستان سبزوار. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
۵۹. زارعی، محمد قاسم (۱۳۸۰) بررسی رابطه عزت‌نفس و خلاقیت در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه مدارس استعدادهای درخشان و عادی شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
60. Zappala, G. (2002) The influence of economic disadvantage in the academic performance. *Journal of Sociology*. vol 38 (2): pp. 115- 125.
61. Schmid, C. L. (2001) Educational achievement. *Journal of Leadership in Education*. vol 4: pp. 237 – 260.
62. Tino, V. (1993) Leaving college. *Journal of Higher Education*. vol 59: pp. 438 – 455.
63. Wells, Don & Miller, Marky J & Clanton, Robert C. (2002) School counselors accuracy in identifying Adolescents at risk for dropping out. *Journal of Adolescence*. vol 34 (35). p. 457.